

НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНА МОТИВАЦІЯ ТВОРЧОСТІ С. ЛЮДКЕВИЧА

*Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю, —
Він живе, він ще не вмер!*

В нас розглядано й аналізовано вже інколи творчість поетів чи письменників у напрямі конструктивних думок та ідей, часом навіть вершинних в осягненні власної державності. Це ж бо найвищий ідеал кожного поневоленого народу. Згадати хоч би в першій мірі Шевченка, Франка чи Лесю Українку, а даліше В. Пачовського (драми), О. Олеся, Е. Маланюка, чи вкінці В. Симоненка. Проте ніхто досі не взявся за діло, щоб розробити хоч би в загальному цю тему і в ділянці нашої музики. Статті автора цих рядків в часописі "Свобода" влітку 1979 року, в зв'язку зі смертю Людкевича, заторкували це вагоме питання, мабуть, уперше...

А важливі конструктивні ідеї, задуми, мотиви і теми про здобуття, відискання і побудову рідної, незалежної держави в нашій національній музиці — це в дійсності хребет усієї її побудови і росту. Бо тільки національно-волелюбні та державницькі задуми в музиці мають саме найбільшу цінність для нас. Вони бо впливають і формують у величній мірі свідомість, наставлення і психіку загату, виховуючи цілеспрямовано весь народ у національно-державному дусі...

Із нагоди пам'ятної дати ювілею 60-річчя Української Державності годилося б розглянути принаймні творчість не тільки нашого найбільшого композитора, а й нашого найвизначнішого музичного подвижника національно-патріотичних ідей української самостійності в його творах, а саме Станіслава Людкевича. Одна з найбільш життєвих і будуючих тем про музично-державні намірення та ідеї у творчості Людкевича віддавна аж напрошувалась, хоча б в найголовніших обрисах, проаналізувати її. І оце буде, мабуть, перша скромна спроба розглянути музичну творчість найрепрезентативнішого носія і сіяча ідей усвідомлення українського народу своїми високомистецькими композиціями, в яких до висот піднесена боротьба за нашу волю, відбудову омріяної державності та суверенності України.

Молоді формотворчі роки композитора

По програнім бою під Полтавою (1709 р.) і зруйнуванні Запорозької Січі (1775 р.) занепала національна свідомість, завмер український державний дух і, здавалось, що пропав поневолений і закріпачений Московією український народ. Десь тільки серед темного люду ще животіли прищипта рідна мова і народна пісня, що ще ледь-ледь жевріли, як іскра в попелі. Та душевний морок і національну темінь прошило, як громова блискавка, вище і героїчне Шевченкове слово. Те його життєдайне слово підхопили композитори України. В першій мірі "батько української музики" Микола Лисенко на Східній Україні і священик Михайло Вербицький, а дещо пізніше під впливом і за вказівками Лисенка — Станіслав Людкевич на Західній Україні. І ось так, за зазивом Шевченкової національно-патріотичної поезії, починають загорятись спроквола і в українській музиці початки самостійницько-державницьких ідей. Відкриваємо їх уперше в Лисенкових композиціях. Він бо, створюючи музику до безсмертних Шевченкових поезій, збуджує думки і почування туги за історично-світлим минулим, за боротьбою за волю та звільнення України. Найбільш запальними іскрами були його кантати і солоспіви до поезій з "Кобзаря", національно-релігійний гімн до слів О. Кониського "Боже великий, єдиний", а пізніше "Вічний

революціонер” і взагалі вся його творчість. Михайло Вербицький своєю музикою у Галичині, передусім величним Тарасовим “Заповітом” на два хори та піснею на слова Павла Чубинського, яка пізніше має честь стати гімном всеукраїнської батьківщини — “Ще не вмерла Україна”, це якби безпосередній передвісник Людкевича. Ці саме музично-ідейні чинники відчинили Людкевичеві навстіж двері до творчих хмаросятів прометеївських задумів із його одноразовим талантом, почерез усеньке його довге і трудлюбиве життя.

Це просто було, якби Боже призначення, що так проречисто закарбувало найбільш на захід висунене пограниччя нашої рідної землі, як місце народження Людкевича в старому княжому городі Ярославі 24 січня 1879 року, де його батько, директор народної школи, разом із дружиною, себто матір'ю Станислава, учителював. Бувши ученицею М. Вербицького, музикальна мати доволі добре грала на фортепіані. Від 8-го року життя вона почала давати лекції гри на цьому інструменті синові-одинакові (в Людкевичів була ще і дочка). Матій хлопчина “Сясьо”, як його звали, прислухується до залушевних народних пісень, а потім в гімназії зустрічається з відомими та виконуваними вже в Галичині піснями Лисенка. Він стає диригентом і душею гімназійного хору учнів. Людкевичу любов до України і патріотизм скріпили особливо полум'яні поезії Шевченка. Він пізніше заявляє широ, що якби не Шевченкові поезії, то з нього, найправдоподібніше, ніколи не вийшов би композитор.

В тому часі Людкевич береться опрацьовувати на хор деякі з народних пісень та пробує на 14-му році життя створити музику до Шевченкового “Гамалії” (1894 року). Зв'язавшись листовно з Лисенком, він одержує від композитора похвальну оцінку на його музичну спробу та заохоту до дальшої праці на музикотворчому полі. Варто звернути увагу на те, що вже це перше молодецьке намагання Людкевича компоувати заключало в собі, крім романтичного, світлий героїчний елемент з історичного минулого України. Крім хорів, пробує він теж сили у солових піснях та фортепіанових мініатюрах. І вже в цих перших музикотворчих спробах можна ствердити справжні творчі проблиски молодечого адепта композиції, любов до свого поневоленого народу та зацікавлення героїкою. Ця національно-патріотична державницького напрямку героїка стане з часом грандіозним лейтмотивом його творчості й піднебесним прапором його неповторного довголіття.

Людкевич поступає на філологічний факультет Львівського університету в 1897 році, де студіює на українському (проф. О. Колесса), на німецькому, а потім на класичному відділі філології. Під впливом свідомого українського національного довілля він включається у лави борців проти поляків за український університет у Львові. Він належить до студентського товариства “Академічна громада”. Свої початкові статті друкує в журналі тієї громади “Молода Україна”. Саме під час його студій приходить до відомої сецесії 1901 року, де 440 українських студентів покидають Львівський університет.

Першою його статтею, якої слова стали немов моттом його діяльності, була стаття під заголовком: “Наші співаки і народна справа”. В ній він каже: “І найбільших артистів ніхто не звільнив від того, щоб вони всі свої сили, все своє мистецтво присвятили своїй нації”². Пише це двадцятилітній студент, якого національний світогляд і політична зрілість були не тільки на ті часи, але і кожночасно, гідні подиву. В тім самім журналі містить Людкевич першу музично-наукову статтю “Про основу і значення співності в поезії Тараса Шевченка”. Там теж появляються його перші музичні рецензії. Його інтелігентність, талант і індивідуальність викликають признання.

І коли українська громада збирається у 1898 році влаштувати у Львові галицькому Каменяреві І. Франкові ювілей у 25-річчя його письменницької і суспільної праці, Людкевич стає саме одним із най-

важтивіших організаторів цього свята. Він бере на себе обов'язок музичного референта імпрези. Самозрозуміло, що треба було виконати якісь твори Франка під музику. Але на той час не було майже жодної музики до поезій поета. Лисенко обіцяв прислати дещо зі своїх солотспівів. Самий же Людкевич узявся за компонування одноразового "Вічного революціонера" на чоловічий хор із симфонічним оркестром. Його друг і уродженець того ж Ярослава, пізніше загальновідомий адвокат Володимир Старосольський, намовляв його, щоб він узявся творити музику до Франкових "Каменярів". Однак Людкевич признається, що це ще було зарано для нього. Це завдання він виконав блискуче значно пізніше. Що "Вічний революціонер" був прекрасним вибором для підложення музики під героїчну поезію нашого Каменяря, доказує її актуальність по сьогоднішній день. Вона ж бо й досі є невідгасимим смолоскипом та дороговказом українському народові до наміченої волі:

Сила родиться, й завзяття —
Не ридать, а здобувати
Хоч синам, як не собі,
Кращу долю в боротьбі.

Тією піснею-гімном, що постав у 1898 році, себто ще перед написанням музики Лисенком до цієї ж поезії, розпочав дев'ятнадцятилітній Людкевич свій високий лет найвизначнішого творця і представника української музики, якої найвищою шлєю була боротьба за визволення народу і здобуття власної державності. Цей високий лет українського композитора-патріота, який опирався на ідеали героїчного змагу-боротьби рідного народу за суверенність, видержав Людкевич аж до кінця свого напрочуд простолінійного життя, що його немов колою чи епілогом була теж і його остання симфонічна поема "Подвиг", сповнена героїчної наснаги. Звичайно, коли йдеться про "Вічного революціонера" як композицію, то це не був уже зовсім довершений твір молодого митця. Тому пізніше Людкевич зредагував та поправив його, але задум твору — ідея боротьби за визволення — була і тоді зовсім повноцінна, а це його музичне кредо осталося повсякчасно тим самим і незмінним. Він бо розпочав і закінчив свою гігантську творчість героїкою борця за свободу і державність свого народу.

Освіту композиції набуває Людкевич спочатку самотужки. Це ж була невідраднa традиція українського музичного життя. Тому пізніше він із таким завзяттям працює на виховно-шкільному полі. Він учашає на концерти й опери, на університетські виклади історії музики та зазнайомлюється із теоретичними посібниками. Буває теж на музичних лекціях у польській музичній школі, де викладають такі композитори, як Ян Галь і Мечислав Сольтис. Людкевич бере живу участь у хоровому русі Галичини. В 1897 році роз'їздить він під час вакацій з хором "Руської бесіди", а в 1899 році стає членом відомого хорового товариства "Боян" у Львові, з яким працював він потім та стояв у найтіснішому зв'язку понад 40 років. І ця, власне, практика та досвід із хоровими одиницями приносять багато користі молодому композиторові в його музичних стремліннях.

В 1901 році Людкевич кінчає університетські студії і йде відбувати військову службу. Щасливим збігом обставин відбуває він її в багатій на музику столиці Австрії, у Відні. Побут у Відні дає йому нагоду познайомитись із творчістю визначніших тогочасних композиторів, як А. Брукнер, Р. Штраус, Г. Малер, а з італійських Р. Леонкавалло, П. Масканьї та інші.

По відбутті військової служби Людкевич починає учителювати в гімназіях Львова та Перемишля. З повним розмахом молодецького запалу кидається він у вир музичного і громадського життя. В 1903 році відіграє Людкевич поважну роллю у заснуванні "Союзу співацьких і музичних товариств". А далі бере участь, як член Управи і вчитель, у заложенні

такої важливої виховно-культурної інституції, як Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка у Львові. Тоді-то він пише цінну статтю “Кітька слів про потребу заснування українсько-руської консерваторії у Львові”. Він переконується, що як українська національна свідомість, так і стан рідної музики вимагають неймовірно великих зусиль, щоб надігнати принаймні до деякої міри інші народи, які не були так довго гноблені і використовувані поневолювачами, як Україна. Молодий Людкевич просто підсвідомо бере на себе роль Франківського героя, вічного революціонера музично-суспільного та національно-патріотичного характеру.

По чотирьох літах, тобто від 1902—1906, розшифровування і редагування Людкевичем об’ємистого пісенного матеріалу, зібраного і записаного за поміччю фонографа Йосипом Роздольським, вийшов двотомник “Галицько-руських народних мелодій”. Включно з лемківськими піснями, було їх там упорядкованих 1526. Роздольський записав їх уже в 1900—1902 році. Сам збірник видало Наукове Товариство ім. Т. Шевченка у Львові, у відділі Етнографічної комісії, в 1906—1907 роках. Була це затяжна, але дуже корисна праця, виконана взірцево Людкевичем, — а теж Роздольським, — в ділянці української фольклористики. В своїй передмові до першого тому Людкевич слушно гордиться, що навіть Америка, себто США, видала в себе з фонографічного запису збірку індіанських пісень, виготовлених пізніше від українських, бо шойно в 1905—1906 роках. Одною з найшнінших думок Людкевича в передмові — це висловлене ним переконання, що творення українських народних пісень не зникає, як дехто твердив, бо повсякчасно повстають і творяться нові пісні. Ось його власні свідчення, що і “форми народної музичної творчості невичерпні хоч би тому, що вони все живуть, розвиваються та переображуються”³. Ця невмирущість української народної пісенності немов синхронізувалась із тяглістю і безперерійністю прямувань нашого народу різними шляхами, щоб утвердитись у своїй незалежності.

Поява цих пісень викликала відгомін серед українського передового світу. Особливо прихильно висловився про цей збірник Франко та відомий фольклорист Володимир Гнатюк. Бо ж оші пісні були, в дійсності, першою загальною науковою збіркою музичного західноукраїнського фольклору. Містились там пісні різноманітного характеру: від стародавніх до рекрутських і міських. Осібний відділ творили цікаві лемківські пісні, які спроквола зачинали ставати відомими і популярними серед усього українського народу.

Пізніше почав Людкевич працю над іншим збірником: “Мелодії українських народних пісень з Поділля і Холмщини”. Та вибух Першої світової війни перервав його розпочату роботу. На щастя, збірник закінчив Філ. Колесса, і він був виданий у 1916 р. Навіть по цій праці над збірниками пісень із таких частин України, особливо з Лемківщини чи Холмщини, пізнаємо той всеукраїнський, всеобіймаючий державницький характер Людкевича. До цієї його всеукраїнської сукупності належать вже пізніші хорові обробки прекрасного циклу: “Пісні кубанських козаків”. Справді, ідея і праця за безсмертним моттом: “Від Кубані аж до Сяну річки — одна, нероздільна”. Нікому іншому із наших композиторів не спадало на думку кубанські пісні включити в українську музику.

Не скусє душі живої
І слова живого.

Одночасно Людкевич працює також і в ділянці свого переднього покликання — в композиції. Ще в 1899 році, на взір народної пісні, пише він на хор ліричну “Закувала зозуленька”. 1901 року постає із достроєм фортепіано на чоловічий хор драматично-трагічний “Косар”, що є одним із найбільш відомих творів нашого композитора. Обидві пісні написані до слів Шевченка. Він творить і декілька сольних пісень, як: “Там далеко на Підгір’ю” (слова І. Гаврилюка), “Чи тямийш ще?” (слова

В. Старосольського) та “Черемоше, брате мій” (сл. Б. Лепкого). Остання пісня — це один із його найбільш блискучих творів малих форм, бо найбільш безпосередній. Славетний співак, оперовий тенор Модест Меншинський спопуляризував цю пісню так на концертах, як і на гватівці до легендарності. За хорову “Вечір у хаті” і “Черемоше” одержує Людкевич на конкурсі “Львівського Бояна” в 1903 році нагороду.

Вже в 1902 році розпочав Людкевич кропітку працю над своїм найбільшим твором — кантатою-симфонією до тексту славнозвісної Шевченкової поеми “Кавказ”¹⁴. Він вибирає із поеми найцінніші стрічки, щоб на їхній основі побудувати чотиричастинний, монументальний, оркестрово-хоровий твір. Перша частина “Кавказу” зветься “Прометей”, а друга — “Молитва”. (Цей заголовок совети змінили на “Не нам на прю”.) Третя частина — “Хортам і гончим слава”, а четверта — “Борітеся — поборете”. Людкевич, як відомо, має дуже багато обов’язків і праць, крім компонування, тому кінчить “Кавказ” шойно в 1913 році.

В 1904 році постає з нагоди ювілею М. Павлика на мішаний хор із фортепіаном “Урочиста кантата” на власний текст, з присвятою 30-літтю літературної і громадської діяльності одного з найвизначніших наших суспільників.

Людкевич, між іншим, мав і поетичний хист. Деякі з його віршів були опубліковані. І так у журналі “Молода Україна” в 1902 році був надрукований один із його віршів “Гряде пора і слухний час”, що появився без підпису автора. По довгих літах, бо аж у 1951 році, в п’ятитомнику Лесі Українки цей вірш був вміщений як один із творів поетеси. Це для Людкевича знаменитий комплімент. В тому патріотичному творі автор ставить питання, хто поведе народ до бою, щоб “зламати... судьби проклін”. Особливу роллю відіграють у цій композиції часто уживані унісони хору, що скріплюють драматизм твору. В тому самому році компонує Людкевич славетну і, може, найбільш відому і співану його хорову пісню — “Хор підземних ковалів” до слів великого і гарячого українського державника Василя Пачовського. Знов і цей твір не має жодного відношення до російської революції 1905 року, як це дехто з більшовицьких пропагандистів бажав би підказувати. Коли ж йдеться про музичний характер твору, то тут можна дошкукуватись далекого відтуння радше Р. Вагнера. Задум-замір композитора і поета Пачовського зродився, щоб створити рідну містерію — “Сон української ночі”, куди, між іншими, мав входити цей хоровий твір. Тому і якраз навпаки, цей твір гордиться найвиразнішим протимосковським визовом:

Україна звалить царя,
Як блисне їй свята зоря.

Крім цієї розмашно-кришевої пісні до запланованої, але не здійсненої пізніше містерії, існує ще і сольна річ релігійного характеру, т. зв. великопосна пісня “Нині миру єсть спасення”. В цій стилевій, сповненій релігійного настрою пісні співається про те, як Христос, ідучи на муки —

Янголів післав грубіти,
Своїх вірних побудити:
Не спить люди, уставайте;
Царство Боже зустрічайте!

Як янголи вірних, так поети і композитори мають збудити український народ до нового національного життя.

У 1905 році почав появлятися у Перемишлі, а відтак у Львові під редакцією відомого маляра Івана Труша і Людкевича цікавий журнал — “Артистичний вісник”, присвячений образотворчому мистецтву і музичним справам. Крім цікавих і актуальних статей А. Вахнянина, Філ. Колесси, І. Франка та інших, годиться звернути увагу на одну статтю Людкевича, що — як на ті часи — видається майже неймовірністю. Це ж бо часи пропагованого повною силою соціалізму на Східній, як і на Західній Україні. А стаття Людкевича написана “Про націоналізм в

музиці"⁴. Він переконливо доводить, що кожен народ намагався створити свій національний стиль у музиці та що всі великі композитори були завжди найкращими представниками своїх народів. А далі, що існують поважні різниці між українськими і російськими піснями. Наші пісні не мають російського скам'янілого діатонізму: наші пісні сприймають хроматизм, вони м'якші в рисунку мелодії та визначаються більшим симетричним складом. І шим самим вони радше наближаються до сербських, аніж до російських пісень. Оці погляди і переконання Людкевича належать до вирішальних чинників у його творчості.

В своїй "Історії української музики" з 1922 року, виданій в Києві (перевиданою Українським музичним інститутом у Нью-Йорку, 1961 р.) історик музики Микола Грінченко не може висловлюватись уже про національно-патріотичні напрямки Людкевичевої музики. Тому він мусить обмежитись до заключень тільки музично-мистецьких, коли про творчість Людкевича каже: "Гарні, оригінальні теми, їх уміле і тонко-художнє проведення в найкращій музичній одежі, де гармонійні фарби так художньо переплітаються з контрапунктичними візерунками мелодії. Це збудоване так, щоб у музиці дати рельєфне враження цілого малюнка, або навіть картини, згрупувавши для цього всі музичні засоби в стрійну колоритну музичну форму". Проте відразу можна ствердити, вже хоч би з самих заголовків, що Людкевичеві композиції — це твори боротьби, драматизму й героїки за піднесення національної свідомости, за єдність і волю України.

Людкевич не занедбує ніколи і публіцистично-громадського сектора. Як рецензент, критик і музикознавець він виступає з рядом статей на різні національно-музичні проблеми, як ось хоч би "Про композиції до слів Шевченка", "Відродження бандури" і т. д., а рівночасно пише оцінки на різні музичні концерти і виступи. Він продовжує цю широко закроєну працю залюбки аж до 1939 року, себто аж до приходу більшовиків.

Людкевич як молодий композитор відчуває потребу поглибити своє музично-теоретичне знання і тому 1907 року виїздить на дальші студії до одного із найбільших музичних центрів світу — до столиці Австрії, до Відня, він студіює композицію в О. Цемлінського, в якого — до речі — вчився і А. Шенберг, а контрапункт у Г. Греденера. На музикознавчому факультеті Віденського університету слухає він відомого історика музики Г. Адлера. З музикології зумів Людкевич в короткому часі написати дисертацію на тему програмової музики під заголовком "Дві проблеми звукообразності", якою він здобув звання доктора музикознавства Віденського університету в 1908 році. В цілому Союзі був Людкевич, найправдоподібніше, єдиною людиною із докторатом музикознавства цього престижного університету. Жадний знання молодий Людкевич їде ще і до Мюнхену та Лейпцигу, щоб послухати викладів славного німецького музиколога Г. Рімана. І хоча подався він туди для поглиблення студій уже сформованим композитором, проте його мистецька індивідуальність значно скріпилася поширенням набутого знання у світових музично-культурних осередках.

На музичній і громадській ниві

Повернувшись до Львова, Людкевич перестає учителювати в Академічній гімназії і віддається всеціло музичній творчості та національно-громадській праці. Може, він дещо і забагато тієї праці жертвував для суспільної потреби, через що композиторська творчість, а за тим і українська культура, втрачали, без сумніву, не один цінний музичний твір. Та цього вимагали від нього як суспільника невідрадли обставини і konieczність культурно-освітнього поступу рідного громадського життя, пов'язаного з музичним званням. Бо як мало хто, він глибоко розуміє справу культурного поступу і музичної освіти для розвитку української

культури. Тому він пише статті про konieczність заложення власної музичної школи. А по відчиненні Вишого Муз. інст. ім. Лисенка у Львові і праці кількох літ Людкевич знову підносить свій голос, щоб піднести рівень науки в цій школі. Його стаття “Кілька заміток до реформи у Вишнім музичнім інституті ім. Лисенка у Львові”⁵ точно подає потреби школи. Він був не тільки за професіоналізацію музики, але він розумів і знав добре, які саме реформи зближають нас до державних народів.

Багато часу віддає Людкевич тоді диригентурі та продовжує композиторську творчість. Він створює сольні пісні в 1910 році — такі, як “Я не жалую” (слова А. Кримського), “Піду від вас” (сл. П. Карманського); це лірично-здумливі пісні особистих почувань, які так рідкісно появляються у його композиціях, бо на них не було просто в нього часу. Зате “Ой вербо, вербо” до поезії В. Пачовського своєю народнопісенною інтонацією із глибоким проникненням у людські почування про поневолення України здатна глибоко зворушити серце кожного. І акомпанемент, що своїм фортепіановим построєнням стоїть між арфою і бандурою, поглиблює драматично-зворушливе враження.

Людкевич кожночасно працював і над обробками наших народних пісень. З тих часів походить історична “За Дорошенка нашого пана” і одна з його найкращих — “Ой Морозе, Морозенку” на мішаний хор із фортепіаном. Пізніше, по Першій світовій війні, опрацював він цю пісню на чоловічий хор, як похоронний марш, що його залюбки виконували у Львові на Зелені свята, в дорозі на могили упавших за волю України.

В століття народження поета М. Шашкевича він створює хорові пісні: лірико-епічну “Підлисся”, суспільно-патріотичну “Дайте руки, юні друзі” та на триголосий жіночий хор “Дністрованку” в 1911 році. Всі три пісні на слова поета; перша — на мішаний хор, друга — на чоловічий. По цих піснях зауважимо пошану нашого композитора не лише до Шевченка і Франка, але до священника-пробудителя Галицької землі. “Дайте руки, юні друзі” завзиває до єдності і праці для народу.

Українська суспільність Галичини відчула і пережила болючу втрату М. Лисенка, який помер у Києві 1912 року. Людкевич жалується у своїх писаннях, що він ніколи не мав щастя зустрітись особисто із Лисенком, хоч і переписувались вони. Він zorganizував делегацію і на її чолі поїхав до Києва на похорони Лисенка. Так-то найповажніший музичний представник Західної України репрезентував гідно її народ на похоронах Батька української музики.

У 1913 році українці в США були особливо радісно схвильовані, коли адвокат Семен Демидчук привіз зі Львова нашим емігрантам “Гімн американських українців”, чи “Далека Ти, а близька нам”, на слова поета Василя Щурата і саме з музикою Людкевича. Це, як відомо, настроєво-бойова, міцна і особливо патріотична пісня про нашу еміграцію і Україну:

Як птахи ті, що їх пожар прогнав з-під рідних стріх,
На перший поклик, хоча з-під хмар, ми злинемо до них.
Поклич нас, вітчизно, поклич, кохана Україно,
Ми злетимо, як козацтво у Січ, у слухную годину;
У бій, у бій, за світлий прапор твій, за Тебе, Україно!⁶

Ціла еміграція заворушилась: всі з запалом вивчали і всюди виконували цей будуючий і бадьорий гімн. Цю пісню створив гарячий український патріот, композитор С. Людкевич, для заокеанських українців, щоб скріпити їхню національну свідомість та тримати їх у зв'язку з рідним краєм.

Пристрасть до національної тематики

Вже від самих початків цікавим і просто виїмковим явищем у творчості Людкевича являються схильність і пристрасть до національно-суспільної, а далі до самостійницько-державної тематики. Характер його музики вольовий і переважно драматично-оптимістичний у сполучі з націо-

нальним героїзмом, виповнює великі композиційні полотна його музичної творчості. Одним із найпотужніших його замірів у напрямі створення композиції великої форми був уже згаданий задум написання кантати-симфонії “Кавказ” на основі однойменної Шевченкової поеми. Як сказано, другу частину “Молитву” створив він уже в 1902 році. Першу “Прометей” в 1904, а третю “Хортам і гончим слава” та четверту “Борітеся — поборете” в 1913 році. “Кавказ” — це корона Людкевичевої творчості. Відомо, що під алегорією Прометея розуміємо український народ. Під орлом-хижаком, що “довбе ребра” нашої нації, розпізнаємо Росію з її урядом, який би там він і не був, що гнобить і поневолює Україну. Джерела інтонаційних первнів у музиці випливають у більшості з народнопісенних жанрів. Сама побудова кантати-симфонії опирається на музично-психологічному драматизмі народу поневоленого і народу поневолювача.

В першій частині чуємо короткий вступ-музику гір, і чоловічий хор підхоплює в унісон лаконічно саме цю тему, яка знов прозвучить у цілості на початку третьої частини твору. У вступі маємо ще одну тему, і вони, ці теми, виникають пізніше в розвитку всіх 4 частин “Кавказу”, пов’язуючи композицію в одну компактну і мистецьку цілість. Відрадно, що по похмурім, суворім малюнку трагедії Прометея дзвенить бадьоро життєтворче запевнення:

Та не вип’є живушої крові.

З цього місця починає народ-Прометей набирати потуги-сили. Через ясний, весняний епізод нічного хору “Воно знову оживає”, мов пов’язання із початком нашого національного гімну “Ще не вмерла Україна”, це кричевий впад басів; “Не вмирає душа наша”. З особливою могутністю вийшов у композитора кінець першої частини “Кавказу” в формі величної фуґи, що пов’язана тісно з Шевченківським текстом: “Не скує душі живої і слова живого”. Кода чи закінчення першої частини твору звучить як усеперемагаючий гімн побіди українського народу.

Друга частина “Кавказу” — це “Молитва”, чи по-советські презвана — “Не нам на прою”. Тут Людкевич, як релігійна людина, снує на канві тону, сповненого молитовної настроєності, скорбні картини переживань нашого народу. Барви інструментів збагачують і наголошують благально-болочку атмосферу. Однак наш народ вірить у Бога, і тому живе в ньому певність, що одного дня “Встане правда! Встане воля!”, хоч ще і досі, як стверджує хор, “кати знушаються над нами”. Проте далі несесться повне віри у Божу Всемогучість:

І Тобі одному помоляться всі язика
Во віки і віки.

Проте все-таки саме закінчення цієї частини завершується розпачливим побиванням, бо ж: “А покишо течуть крові, криваві ріки”. І музика передає це виїмково з глибинною переконливістю.

Третя частина, по початковій темі терплячого нашого народу-Прометея, вирізняється своїм саркастично-гротесковим характером насміху і глуму над російськими царями чи керівниками народу-гнобителя.

В четвертій частині кантати-симфонії “Борітеся — поборете!” Людкевич звертається уклінно до “лицарів великих” українського народу, що борються за свободу і його визволення. Тут ще раз почуємо в оркестрі мотив гір, а далі йде динамічне наростання у потузі розбудови кінцевого образу велично-драматичної героїки. У фінальній частині з’являється із повнотою переконливості головна ідея твору. Зазив до боротьби за волю України:

Борітеся — поборете,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля свята.

Акорди і пасажи: оркестри підпирають заклички хору, які повторюються у форте багатократно; чим раз то частіше, чим раз то вище. Вся монументально розмашна музика набирає характеру переможного маршугімну в До мажор, що кінчиться останнім, самопевним: “Поборете!” “Кавказ” — це величний твір, найбільша композиція ще молодечого Людкевича. Він стверджує незламну віру в невмиручість української долі, а тим самим наші, в неминуче визволення та світле майбутнє України...

Найцікавіше, а разом і найприкрише, що музикознавці на батьківщині — а вони ж українці — обговорюючи кантату докладно так із музичного боку, як і з національно-суспільної сторінки, крутяться і вертаються, коли приходять до національно-патріотичного питання, в безвихідному, блудному і трагічному колі. Вони весь час пишуть про капосного царя, самодержавство, уярмлений і терплячий народ, навіть згідно з запевненнями “поборете”, про волю. Однак хто саме цей поневолений народ, чий дійсно і який він цей цар, коли йдеться про український народ, що воно оте самодержавство, за чим, власне, волю борються борці із кантати, то не тільки чужинець, але і наша молодь, необізнана зі справжніми діями української історії та докладніше зі самою темою, не багато з їхніх писань потрапить зрозуміти. В суті речі, справа ідейно правдивої інтерпретації “Кавказу” виглядає так, буцімто те все, про що ці пропагандисти пишуть, відбувалось чи належало до десь там якоїсь далекої, чужої нам і невідомої ближче планети. Музичне розглянення — це тільки досить об’єктивна обсервація, ствердження музичних прийомів, проте без жодного яснішого відношення до нас, українців, як національно-політичного фактора твору чи безпосереднього розкриття істоти визволення України, що є аксіомою “Кавказу”.

Зі створенням “Кавказу” маємо особливий і рідкісний для нас випадок. Людкевич винайшов в історії розвитку музики вперше новий рід композиції, а саме — кантату-симфонію, яка до того часу не існувала. Кантата-симфонія — це твір, де побіч ролі симфонічного оркестру, хор має рівноядну роль від початку до кінця композиції. “Кавказ”, як музичний твір, стоїть на рівні з найбільшими композиціями світу. Самозрозуміло, що коли б ми були нині державним народом, то він давно був би виконуваний на великих світових сценах...

В тім самім році, коли Людкевич закінчує “Кавказ”, він, немов для психічної відпруги, створює високо патріотичну, але лагідної і філософської відпруги кантату з симфонічного оркестру на мішаний хор, з панівним сопрановим солом, на слова свого колишнього професора Олександра Колесси — “Вільній Україні”. Це погідна, соняшна музика, яка надає хоріві, хоч і не народнописаного, проте оригінального, самобутнього і дуже принадного звучання. По приході більшовиків до Львова в 1939 році їхні цензори поробили в цій кантаті деякі текстові зміни. Бож іншою мусла бути їхня “вільна” Україна. Та без сумніву, народ наш поверне колісь до оригінального тексту цього розмірного твору. Зрештою, кантата є добре стереофонічно награна на платівці, зі знаменито виконаним сопрановим солом невідомої ближче співачки з Львівського симфонічного оркестру і хором “Трембіта”, під диригуванням талановитого Дем’яна Пелехатого.

Людкевич у полоні, революція 1917 р., дальша праця

З вибухом Першої світової війни Людкевича покликають до військової служби. Він попадає у російський полон і перебуває в Азії, в місті Перовську і Ташкенті. Там, очевидно, не могла продовжуватись його драматично-бойова творчість. Проте він не перестає продовжувати композиторську діяльність. Тоді постають такі фортепіанові твори, як прекрасна і одноразова “Елегія”⁷. Точніше, це варіації на тему старогалицької пісні “Там де Чорногора”, “Баркарола” і мініатюри “Пісня до схід сонця” та “Листок з альбому”. “Елегія” — твір оригінальний і дуже

цікавий; своєю мистецькою проникливістю у тему пісні композитор входить такою мірою, що нічого подібного не зустрічаємо і в світовій фортепіановій літературі. Там Людкевич створює ще одну з найбільш мальовничих і глибоких своїх пісень на мішаний хор до слів Шевченка — “Сонце заходить”. Виспівав він у цій пісні всю свою тугу і журбу про долю далекої України.

Революція у Росії в 1917 році і відродження Української державності застає Людкевича в полоні, де він, при найскутіших відомостях, з найбільшим хвилюванням і радістю переживає велику історичну подію. Однак йому шойно в 1919 році влається з тяжкими перешкодами дістатись до Львова. І він зразу знов кидається у вир музичної і відповідальної, перерваної війною праці, у Вишому музичному інституті ім. Лисенка.

Без підтримки західного світу, під напором переважаючих і добре озброєних сил противників, по упадку нашої короткотривалої державності Людкевич здає собі ясно справу з політичного положення. Він вірить, що тільки краще національне освідмлення та піднесення духу патріотизму нашої суспільності, поглиблення і розповсюдження одного з найважливіших чинників культури — музики, може в майбутньому принести замітну поміч народові в осягненні і здобутті повної і непроминаючої незалежності. До помочі в праці стають йому такі молоді музичні сили, як піаніст і композитор Василь Барвінський, піаніст Тарас Шухевич, композитор Нестор Нижанківський, скрипаль Остап Москвичів, піаністка Гая Левицька, вчителька співу Дарія Бандрівська та ін. Всі вони беруться до праці, щоб розбудувати українське шкільництво так у Львові, як і на провінції, закладаючи філії Вишого музичного інституту ім. Лисенка у Львові. Так постають з часом музичні філії цієї інституції у більших містах Галичини, як Станіславів (тепер Івано-Франківськ), Дрогобич, Борислав, Тернопіль, Коломия, Яворів і Золочів. В Перемишлі існувала музична школа вже давніше. Школи ці несуть музично-професійне знання і національну свідомість та культуру нашій молоді. Самозрозуміло, що найважливіша роля у тій праці припадає Людкевичу. Він виконує її із найбільшою самовідданістю, знаючи добре, що це справа не тільки самої музики, а й підстави існування народу, культури, яка саме творить найбільшу цінність кожного, а особливо недержавного народу.

Час від часу в своїй нелегкій професії українського музичного вчителя і композитора Людкевич, немов на момент, для передлишки творчого урізноманітнення, облишає героїчну тематику боротьби за визволення, проте і тоді не відходить він далеко від суспільності. Деякі з його композицій порушують питання відносин і становища між митцем і громадою. Цей вагомий і вічний жанр опрацьовує Людкевич у симфонічній поемі “Меланхолійний вальс”¹ із 1920 року, яка ґрунтується на новелі О. Кобилянської цього ж заголовку. Героїня новели, Софія, бажає стати піаністкою, проте через нестачу фінансових засобів її шлях до мистецької кар’єри обривається. Ціле життя її з великими мріями і поривами, це якби одна руїна. Вона створює тоді фортепіановий твір “Меланхолійний вальс”. Цю тематику переконливими барвами втілює у симфонічній творі композитор. Два провідні протиставлені мотиви чергуються тут: перший — напружений, драматичний, другий — ніжний, співний, ліричний. Варіантом цього твору пізніше вважатимемо фортепіановий квінтет.

Теодор ТЕРЕН-ЮСЬКІВ

Нью-Йорк

¹ Ця публікація становить першу частину дослідження Теодора Терена-Юськіва “Національно-державна мотивація творчості С. Людкевича”, що опублікована окремою книжкою у Лондоні 1984 року. В одному з найближчих номерів журналу подамо її продовження.

² Людкевич С.: “Дослідження, статті, рецензії”.

- ³ З передмови до "Галицько-руські народні мелодії" (XXI т. "Етнографічного збірника" НТШ), 1906 р.
- ⁴ *Людкевич* С. Кантати на слова Т. Шевченка, клавир. (К.: Музична Україна, 1960) і платівка "Кавказ", хор "Трембіта" та орк. Львівськ. філар.
- ⁵ Діло. — 1910. — Ч. 172.
- ⁶ 200 українських народних пісень. — Нью-Йорк: Сурма, 1943.
- ⁷ *Людкевич* С. Елегія — теми з варіаціями для форте. — К.: Музична Україна, 1975.
- ⁸ *Павлишин* С. Станіслав Людкевич. — К.: Музична Україна, 1974.

Нотатки автора про відвідини України і свій життєвий шлях

Довгі роки, понад дві генерації, довелося мені дождатися побачення з омріяною батьківщиною, яка врешті-решт таки стала "у народів вольних колі". Кожен із нас мусить бути сповнений якогось просто містичного ентузіазму, а також мимоволі і якимись непевнотами, коли їде тепер перший раз в Україну. Все-таки ви сповнені патріотичними ідеями та корисними замірами, а мається буцім-то ще і... доганяти літа молодії, як у пісні наспівується.

Коли ж ви вкінці опинились на летовищі в Нью-Йорку і зачуете з гучномовця повідомлення, що літак до Києва вирушить в дорогу аж за дві години пізніше, як було намічено, то це не викличе поникнення вашого настрою. Треба себе порадувати, що це тільки випадок...

А вранці буйнозелений Київ в обрамуванні соняшного сьйва постане перед вами у глибоко хвилюючій, просто неперевершеній панорамі краси. Глядячи на Дніпро, вам ненароком зрине в пам'яті зустріч з цією святою рікою України П. Конашевича-Сагайдачного з повісті А. Чайковського "Побратими". Молодий Конашевич в екстазним подиві моляться Дніпрові, бо історія цієї ріки на віки пов'язана з долею України. І вам стає на душі променисто, молитовно, величю.

За два перші дні відвідин у Києві належить побачитися з друзями, відвідати редакції, побувати в державній радіостанції "Україна". На оглянення музеїв і пам'яток не залишиться багато часу. Проте св. Софію годиться подивитися найперше. Все бо тут сповнене найціннішою історичною вартості, що спонукує до глибокого хвилювання. Особливо фрески, теж мозаїки. А від архітектурної принади біло-блакитної вежі не можна відірвати очей. Краса її залишається в душі назавжди.

Згідно з планом, з Києва треба йти до Львова, де перебування мало б тривати сім діб. В цьому часі можна буде оглянути докладніше місто моєї безповоротної юності та відсвітити чари промайнувших років. А є що пригадувати, є що відсвіжувати. Я ж закінчував тут гімназію, т. зв. "Філію". Це була школа-світло, так патріотичне, як і наукове (проф. Ф. Колесса, д-р Ст. Балей, проф. Я. Біленький та ін.). Мене потягнуло на давню вул. Рутівського, щоб поклонитися будівлі Народного дому, де знаходилась ота неповторна наша "буда". Дивлячись розчулено на історичний будинок, мимоволі ніби вчулась десь із четвертого поверху козацька: "Ой сів путач на могилі та й крикнув він путу, Чи недасть Бог козаченькам хоч тепер потугу". Так колись хвацько співали старші учні цієї школи. А пісня неслась понад деревами, повз Промисловий музей (тепер Національний), аж до стін Великого театру. Прохожі на хіднику приставали, наслухали...

У Львові студіював я також право. Одержав я і дві співочі стипендії: одну в Музичному інституті Лисенка, а другу в світової слави баса Адама Дідюра, який приїхав до Львова з Нью-Йорку 1936 р., на жаль, до польської консерваторії. Тут, у Львові довелося дебютувати в опері "Фаворита" 1937 р. Тут же на конкурсі Молодих співаків одержав я I-шу нагороду в червні 1939 р.

В мареві спогадів годилось піти і до відновленої, досконалої будівлі опери, яка на фоні небесної блакиті пишаста своєю красою на весь обшпр. Цікаво було пройти і повз недавній монумент Тараса Шевченка, а далі І. Підкови. Ще належало відвідати шойно побудований симпатичний пам'ятник М. Грушевському. За часів Польщі безнадійно виглядала опушена і занехаяна ратуша Львова, але нині вона — це найелегантніший і найрепрезентативніший осередок міста...

Коли ж зайдете до Національного музею, то почуваетесь, немов у себе вдома. Тут знайомі імена митців і атмосфера душевного піднесення, а то й одушевлення. Зразу можна й завважити знаменитий, молодечий автопортрет Любомира Кузьми з 1941 р. Автор же в США нічогосінько про це не знає. От буде радість, як сповіщу його про таке "відкриття". Є, хоч лише фотографія, славна картина М. Дмитренка "Пісня". Та навіть із чорно-білої копії б'є на глядача молодечий розмах і екстаз. Скульптурна голова О. Новаківського у

вичаруванні митця Павлося — це пам'ятна краса. В другім домі Національного музею ще чи не більше красоти. Тут же і Устїнович, і Труш, і Івасюк, Новаківський. Мороз і інші натхненники, що своїми репрезентативними творами приваблюють до себе магічною на-снагою своїх талантів. Тут якраз відбувається і виставка нашого сьогодення, скульптури ві-домою митця Е. Миська та вернісаж оригінального маляра з Канади М. Бідняка. Обидві виставки мають помітний успіх у глядачів. Творчість Бідняка правдоподібно оглядатимемо і в Нью-Йорку...

В редакціях газет "Шлях перемоги" і "Світ дитини" (пригадує давнього Таранька?) цікаво і справді ділово. Всі працюють заповзято. Що можна полалнати успішно, те чинимо, а з чим треба підложати — відкладаємо. Редактор Я. Сватко працює, так би мовити, з годинником у руці. Казали, що редактор фотожурналу "Світло й тінь" В. Пилип'юк десь аж у Словаччині. Значить, ми не зустрілися.

Обов'язково треба відвідати мого шкільного товариша Ореста Березовського, що дав-ніше був віолончелістом в оркестрі Львівської опери (і на сибірському засланні, як Бар-вінський). Орест стояв близько до великого Людкевича, має навіть деякі фільми з останніх днів нашого композитора. Хоч фільми аматорські, проте важливі своєю документальною цінністю. Орест каже, що захоплений моєю розвідкою "Національно-державна мотивація творчості Людкевича", яка видана 10 років тому і яку він шойно аж тепер прочитав. Він відписує собі з плівки й мій концерт пісень Людкевича з 1969 р., в Нью-Йорку. І ще раз Орестове одушевлення. В цій нашій радісно гомінкій зустрічі бере участь і наш спільний друг, ще й досі недостатньо оцінений композитор і диригент, представник Лемківщини, Іван Майчик.

Щоб дістати адресу і число телефону пані Зені Штундер-Людкевич (дружина ком-позитора), треба було податися аж до славної Львівської консерваторії. Там з приємністю записав я здібного музиколога, проректора Ярему Якуб'яка, який, як виявляється, є сином мого шкільного товариша, диригента Василя Якуб'яка з Печеніжчина. Інший диригент, який побував давніше і в Нью-Йорку, симпатичний В. Лушів знайшов мені адресу пані Людкевич. Проте мимо найширших замірів шим разом мені таки не пошастило побачитись і порозмовляти з вельми шановною панею, талановитим музикологом З. Штундер-Людкевич. Треба буде здійснити це іншим разом. Бож щеться про невинправда-не занедбання Україною репрезентативної музичної творчості Людкевича. Яка безмежна шкода для рідної музики й українського імені!

Зі Львова мушу поспішати на день-два до мого рідного села Івано-Франківської області Поточища, що біля Городенки. З Коломиї треба залишити потяг, щоб на авто їхати далі. Тут Гуцульський музей ошадності, що була і є концертною і театральною залою міста. В цій залі чарували мене колись як хлопчину своїми голосами тенор М. Менцінський та С. Крушельницька. Про рідні театри вже й не згадуватиму. В залі була низка портретів ні-мецьких музикантів, яких тепер замінили, як і треба, українські композитори. На жаль, славетного Людкевича змалював хтось блондином. А він же всеньке жінтя, аж до посивіння, був брюнетом. Як це могло статися? В Коломиї?

За годину і 15 хвилин знаходжусь уже в моєму дорогому Поточищі. Зразу треба ска-зати, що в цьому ж селі прийшов на світ і виростав прославлений, невтомний борець до загину за українську державність, Михайло Колодзінський. Він, відомо, як шеф штабу Січовиків на Закарпатті, загинув там смертю героя. Село з його "духа печаттю" йшло і прямує шим самим шляхом далше. Тут не було і релігійних спорів. В селі живе ще дехто з моїх рідних, а саме мій сестрінок Богдан Савчинський. Брат погіб на війні, моя сестра (Богданава мама) померла у львівській тюрмі 1947 р. і не знати де похоронена. Я приїхав до Богдана, який із дружиною теж відбули заслання у Сибіру (10 літ). Поточище вписало і свою належну сторінку в боротьбі УПА за визволення України. Вигляд села з бігом літ змінився до невпізнання. Зникли тини і солом'яні стріхи. Пам'ятник Франкові був тут побудований уже перед війною. Тепер, крім традиційної Могили Героям, красується перед просторою концертною залою пам'ятник Шевченкові. Є ще і менші пам'ятники.

В Поточищі на початку 30 років пошастило мені заснувати при читальні "Просвіти" мішаний, а дальше і чоловічий хор. Він начислював до 50 хористів. При наполегливій праці хор досягнув значного мистецького рівня. А виявилось це на концертах, де хористи конкурували з іншими гуртами. Хор спромігся давати і власні концерти, де програма була з двох частин — мішаної і чоловічої. Багато пісень складалося із репертуару неповторного хору Д. Котка, який вчинив революцію в галицькій спосібі хорового співу. Сенсацією хору Поточища був контрабас, чабан Роман Парчевський. З того хору залишилось ще в живих 6 жінок і 2 чоловіки. Звичайно, існує тепер новий хор у селі, проте мистецький рівень його не дуже задовільний. Справа тут у талановитості диригента.

Мій сестрінок сказав, що вирішено дати концерт з нагоди мого прибуття. Я думав піти на концерт, а як зі сцени мене привітають, подякувати, і на тому кінець. Однак діло

малося дещо інакше. До зали, як слухача, мене чомно не впустили. Треба було податися під пам'ятник Шевченка. До мене від сторони зали підійшли старша жінка з хлібом і сіллю та двоє дівчаток з квітами. По привітальним слові пішли ми спроквола до зали, на сцену, де вже був хор, а з боку теж співаки-емерити з давнього хору. Село назвало це святкування 60-літнім Ювілеєм заснування хору. Через мікрофон закликало до слова чоловіка, що співав у давнім хорі. Він, очевидно, говорив про красу й успіхи попереднього гурту. Згадав він ще і про цікавий випадок, коли, будучи на сибірському засланні, він якось знайшовся у тому ж місті, де був засланий і наш композитор мученик Василь Барвінський. І одного дня, коли вони розмовляли про хор із Поточища, Барвінський запитав про ім'я диригента того хору. Коли почув моє прізвище, тоді сказав: "О, він уже оперовий співак". Потім були слівні і ще 11 коротких промов-привітань та 11 букетів, 2 вишивані рушники, сорочка-вишивана, як подарунки. Промовив і місцевий представник президента С. Максимчук та вручив мені грамоту за ширення українського імені та культури. Прийшла теж черга і мені сказати дещо про власне життя-буття та про працю поза селом. Знайшовся тут і кореспондент районної газети "Край". Був і фотограф, що добре напрацювався. Закінчився вечір, як звичайно, многоліттям (аж о год. 12-тій ночі). Була це подія, не очікувана мною, а яку я із вдячністю згадуватиму.

Належало поспішати через Львів до Києва, бо два тижні відвідин добігали кінця. А в Києві бажалося і даліше запізнаватися з красою столиці, оглядати старовинність церков, багатство музеїв, оригінальність пам'ятників, хоч би найвизначніших, як св. Володимира, Б. Хмельницького, Т. Шевченка чи М. Лисенка...

Посеред церков зовсім виняткове місце займає старезна Києво-Печерська Лавра зі своєю унікальною низкою храмів і печер. Лавра справляє на глядача колосальне враження. Тут якось з'явиться у вас десь і настрої до роздумів, і подив до старовини, і настороженість релігійна та віра, що Україні таки призначена Богом віковічність. Про невмируність Лаври розсіває золоту славу далеко навкрути велика дзвіниця...

Теодор ТЕРЕН-ЮСЬКІВ

Нью-Йорк

* Текст подано (дещо скорочено) за виданням: *Визвольний шлях*. — 1995. — № 1. — С. 109—112.

ВЕЛИКДЕНЬ

Дзвонять дзвони, гомін лине
Ген, високо до небес...
Бо сьогодні День Великий —
Нам з мертвих Христос воскрес!

І гріха зірвав окуви,
І готовить для нас рай...
Із неволи, Христе Боже,
Увільни й наш Рідний Край!..

Дзвонять дзвони в храмах Божих:
Чудо — чудо всіх чудес...
Вже співають разом вірні
"Істинно, Христос воскрес!"

Встав із гроба, як в пророцтві
Книгах сказано було.
І серця розбиті людські
Поєднав Він ув одно.

Щоб і там дзвонили дзвони,
В храмах Божих спів лунав,
Щоб раділа Україна,
Щоб Воскресний День настав.

Ярослава Божемська

ВЕЛИКОДНЯ МРІЯ

В небі тоне пісня дзвонів,
За овиди б'є луна.
У полоні дивних тонів
Віє рідна сторуна.
Сонце втіху шле з небес:
Христос воскрес!
День погінний в краю ріднім,
Замайли капі знов.
Поєднали люд привітність,

Віра, злагода й любов.
Гомонить наш край увесь:
Христос воскрес!
Розквітає в серці щастя,
Мов гаївка-хоровод,
Що нікому вже не властися
Роз'єднати наш народ;
Лід на людських душах скрес.
Христос воскрес!

Василь Савчук